

อัตลักษณ์ชุมชนเรือนแพสะแกกรัง จังหวัดอุทัยธานี

Identity of Sakae Krang raft community, Uthai Thani province

สดานู สุขเกษม¹

Sadanu Sukkasame¹

Received: 2021-08-25

Revised: 2021-12-06

Accepted: 2021-12-20

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ มีจุดประสงค์เพื่อจะอธิบายปัจจัยในการนิยามอัตลักษณ์ของชุมชนแพสะแกกรัง เมื่อเวลาเปลี่ยนแปลงไป โดยใช้วิธีการเก็บข้อมูลภาคสนามหลากหลายวิธี เช่น การวาดภาพบันทึก ภาพถ่าย การทำแผนที่ การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม อย่างไรก็ตาม การศึกษาในครั้งนี้มุ่งเน้นไปที่อัตลักษณ์ร่วม มากกว่ามองไปที่อัตลักษณ์ปัจเจกบุคคล กระบวนการสำนึกร่วมกันของกลุ่มชาวแพ ที่แสดงให้เห็นความเหมือนและแตกต่างของการอยู่อาศัยของกลุ่ม ซึ่งแสดงออกผ่านเรือนแพและการจัดการสภาพแวดล้อม โดยทำการตรวจสอบรูปแบบเรือนแพและพฤติกรรมกรอยู่อาศัย เพื่ออธิบายลักษณะเฉพาะของชุมชน ทั้งทางกายภาพ สังคมและวัฒนธรรม โดยมุ่งเน้นการอธิบายในทางทฤษฎีมากกว่า การอธิบายรูปแบบของสถาปัตยกรรม เชื่อมโยงกับสถานการณ์ที่พวกเขากำลังเผชิญอยู่ ในบทความนี้สรุปได้ว่า อัตลักษณ์เรือนแพสะแกกรังไม่เคยเสร็จสมบูรณ์และอยู่ในกระบวนการของการสร้างใหม่เสมอหรือปรับเปลี่ยนเสมอ เนื่องจากอัตลักษณ์ของเรือนแพสะแกกรังเป็นความสัมพันธ์ทางสังคมที่เชื่อมโยงกับสิ่งอื่นอยู่ตลอดเวลา หรือเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องและเปิดโอกาสให้เกิดการเปลี่ยนในรูปแบบใหม่ ๆ เสมอ

คำสำคัญ: อัตลักษณ์สถาปัตยกรรม เรือนแพสะแกกรัง ชุมชน จังหวัดอุทัยธานี

¹ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ

(Faculty of Architecture, Bangkok University)

ผู้เขียนหลัก (corresponding author) E-mail: sadanu.s@bu.ac.th

Abstract

This paper aims to explain what factors are employed to define the identity of Sakae Krang community as times change. This study employs various data collection methods such as drawing, recording, photographs, mapping, interviews, group discussions and participant observation. However, this study focuses on collective identity rather than individual identity. Raft houses and environmental management express a process of the collective consciousness of the rafters that shows the similarities and differences of the group's habitat. Therefore, the study focuses on examining the house forms and behaviours to explain the characteristics of communities, both physical, social and cultural aspects. This study will concentrate on theoretical discussions rather than architectural styles linked to the situations they are facing. It can be concluded that the identity of the Sakae Krang community is never completed and is always in the process of creating a new or modified one. Because the identity of the Sakae Krang community is a social relationship that is either constantly link to something or it is an ongoing process and always allows for new forms of change.

Keywords: architectural identity, Sakae Krang raft house, community, Uthai Thani

บทนำ

ผู้วิจัยได้เข้าร่วมการทำงานร่วมกับสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) ในการฟื้นฟูชุมชนเรือนแพสะแกกรัง ใน พ.ศ.2563-2564 ระหว่างการทำงานร่วมกับเจ้าหน้าที่และชาวแพในการจัดกระบวนการซ่อมเรือนแพและปรับปรุงสภาพแวดล้อมได้เกิดการตั้งประเด็นคำถาม เรื่องอัตลักษณ์เรือนแพสะแกกรังคืออะไร เราจะกำหนดอย่างไร เพื่อนำไปสู่การฟื้นฟูและอนุรักษ์ชุมชนให้คงอยู่อย่างยั่งยืน จากการศึกษา Panini (2010) ได้กล่าวถึงวิถีชีวิตและแนวโน้มของการคงอยู่ของหมู่บ้านลอยน้ำ แม่น้ำสะแกกรัง ซึ่งในขณะนั้นมีประมาณ 300 หลังคาเรือน แต่ปัจจุบันเหลือประมาณครึ่งหนึ่ง ซึ่งชี้ให้เห็นถึงปัญหาที่สะสมและเกิดขึ้นมาอย่างยาวนานและต่อเนื่อง ก่อนที่จะทำการอนุรักษ์และพัฒนา เราจึงจำเป็นต้องอธิบายประเด็นเรื่องอัตลักษณ์ชุมชน ในแง่ที่เป็นมรดกของเมือง ซึ่งมีการถกเถียงกันอย่างมากมายเกี่ยวกับอัตลักษณ์ชุมชนในทศวรรษที่ผ่านมา และโดยเฉพาะเกี่ยวกับอัตลักษณ์เมื่อเวลาผ่านไป (identity over time) มันเป็นเรื่องเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องความเป็นตัวของตัวเองที่มีความเป็นเอกลักษณ์และความเป็นปัจเจกที่แตกต่างจากคนอื่น อัตลักษณ์จึงเป็นคุณลักษณะที่มีอยู่ในคนหรือสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ทำให้เกิดความโดดเด่น มีลักษณะเฉพาะและแตกต่าง ซึ่งอัตลักษณ์เกี่ยวข้องกับกระบวนการสร้างมากกว่าการค้นพบ มันเป็นการเชื่อมโยงตัวตนกับการสร้างความหมายและคุณลักษณะทางวัฒนธรรมในสถาปัตยกรรม รวมทั้งยังสะท้อนถึงลักษณะทางกายภาพและไม่ใช้ทางกายภาพ เช่น สภาพแวดล้อมที่สร้างขึ้น ค่านิยม บรรทัดฐาน และประเพณี เป็นต้น อย่างไรก็ตาม บทความวิจัยนี้มุ่งเน้นไปที่การอภิปรายประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ของชุมชนเรือนแพสะแกกรังที่เป็นมากกว่าลักษณะทางกายภาพ โดยเชื่อมโยงเข้ากับเหตุการณ์ปัจจุบัน

อัตลักษณ์สถาปัตยกรรม (architectural identity)

อัตลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมเป็นกระบวนการซึ่งมีวิวัฒนาการผ่านการใช้องค์ประกอบต่าง ๆ ของอาคาร (utilising distinctive elements) การแสดงออกของตัวตนในงานสถาปัตยกรรมนั้น Chadirji (1984) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่นำไปสู่ความรู้สึกของตัวตนสถาปัตยกรรมท้องถิ่นหรือภูมิภาค โดยได้จำแนกปัจจัยต่าง ๆ แบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ (1) แนวคิดและสุนทรียภาพ องค์ประกอบและอุดมการณ์ (conceptual and aesthetic, compositional and ideological factors) (2) องค์ประกอบการก่อสร้างและวัสดุก่อสร้าง (construction elements and building materials) และ (3) ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ และช่องเปิดในอาคาร และความสัมพันธ์ระหว่างช่องเปิดเหล่านั้น Chadirji (1984) ชี้ให้เห็นว่า ปัจจัยเหล่านี้นำไปสู่ความรู้สึกของตัวตน และปัจจัยเหล่านี้เป็นตัวแทนของปัจจัยการออกแบบทั้งด้านกายภาพและไม่ใช้กายภาพของตัวอาคารหมายความว่า ผู้ออกแบบจะเกี่ยวข้องกับปัจจัยเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการออกแบบ ไม่ว่าจะเป็นจุดมุ่งหมายเพื่อรักษาเอกลักษณ์ของท้องถิ่นหรือไม่ก็ตาม

Goldstein & Elliott (1994) ระบุว่าอัตลักษณ์ (identity) นั้น คือ เกณฑ์สำคัญในการวัดความสำเร็จของการพัฒนาเมือง ในแง่นี้ Akbar (1995) กล่าวว่า อัตลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมเป็นตัวแทนของกลุ่มของการกระทำที่คล้ายกันในพื้นที่เฉพาะเจาะจง มีเวลาที่น่าสนใจรูปแบบอาคารเฉพาะ เมื่อผู้คนสร้างสถาปัตยกรรมของพวกเขาโดยใช้วัสดุและเทคนิคการก่อสร้างในแบบเดียวกัน หรือใช้การจัดการพื้นที่ในลักษณะเดียวกัน

อาจจะกล่าวได้ว่า รูปแบบอาคารที่สร้างขึ้นนั้นให้ความเป็นอัตลักษณ์ของภูมิภาค (specific identity to the region) ขณะที่อัตลักษณ์ของสถานที่คือ มิติของความผูกพันทางอารมณ์ระหว่างบุคคลและสถานที่ (place attachment) (Mandal, 2016) ซึ่งเป็นการเชื่อมต่อทางอารมณ์ในเชิงบวกที่ผู้คนมีกับสถานที่ เช่น ที่อยู่อาศัย หรือสภาพแวดล้อมที่สำคัญอื่น ๆ (Lewicka, 2011; Scannell & Gifford, 2017) นอกจากนี้ Belanche, Casaló & Rubio (2021) ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า อัตลักษณ์ของสถานที่ได้รับการพัฒนาที่แตกต่างกันนั้น ไม่ได้เกิดจากขนาดของชุมชน แต่เกิดจากประเภทของชุมชน และความสัมพันธ์ส่วนบุคคลของคนในชุมชน ดังนั้น อัตลักษณ์ของสถานที่จึงสามารถเข้าใจได้ในแง่ของความต่อเนื่องและเอกลักษณ์ (Lewicka, 2008) ซึ่งทำให้มั่นใจได้ว่าสถานที่แห่งนั้นมีความเฉพาะเจาะจงทางพื้นที่และอารมณ์ (Bora & Voiculescu, 2021)

อย่างไรก็ตาม สถาปัตยกรรมเป็นผลผลิตของชุมชนและภาพสะท้อนของปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมในการทำความเข้าใจว่า อัตลักษณ์ไม่ได้เป็นผลพลอยได้ของสถาปัตยกรรม แต่เป็นไปตามกระบวนการค้นหา ณ จุดนี้ คำถามที่สำคัญสำหรับงานวิจัยนี้คือ เราจะสามารถสร้างและค้นหาเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมเรือนแพสะแกกรังได้อย่างไร อัตลักษณ์กลายเป็นความต้องการของมนุษย์ ซึ่งได้เปลี่ยนแปลงอย่างไม่น่าเชื่อว่าเป็นสิ่งจำเป็นไปแล้วกลายเป็นความจริงที่ว่า การได้รับการยอมรับว่าการมีอัตลักษณ์เป็นสิ่งที่น่ายินดีมาก (Saliya, 1986) และแสดงการมีอยู่ของตัวตนอย่างโดดเด่นในสังคม

ขอบเขตพื้นที่ทำการศึกษ

ขอบเขตการศึกษา เริ่มต้นตั้งแต่ วัดชุมทรัพย์ไปจนถึงวัดภูมิธรรม รวมระยะทางประมาณ 8 กิโลเมตร ประมาณ 127 หลังคาเรือน ซึ่งตั้งอยู่สามเขตคือเขตเทศบาลเมืองอุทัยธานี องค์การบริหารส่วนตำบลสะแกกรังและองค์การบริหารส่วนตำบลน้ำซึม การตั้งถิ่นฐานของชาวแพสะแกกรังมีลักษณะเป็นแนวเส้นยาวตามแม่น้ำสะแกกรัง ดังภาพที่ 1 อย่างไรก็ตาม การวิจัยครั้งนี้ได้คัดเลือกตัวอย่างจำนวน 40 หลัง โดยครอบคลุมรูปแบบเรือนแพที่ปรากฏบนแม่น้ำสะแกกรัง ได้แก่ รูปแบบทรงจั่ว 31 หลัง รูปแบบทรงจั่วแฝด 4 หลัง รูปแบบทรงสามจั่ว 1 หลัง รูปแบบทรงปั้นหยา 2 หลัง รูปแบบทรงปั้นหยาแฝด 1 หลัง และรูปแบบทรงไทย 1 หลัง โดยนำเสนอแสดงรายละเอียดของผังเรือน รูปด้าน และทัศนียภาพบางมุมของเรือน เพื่อให้เห็นรูปแบบ ความหมายของรูปแบบสถาปัตยกรรม และลักษณะการใช้สอยอาคาร ดังภาพที่ 2 และภาพที่ 3

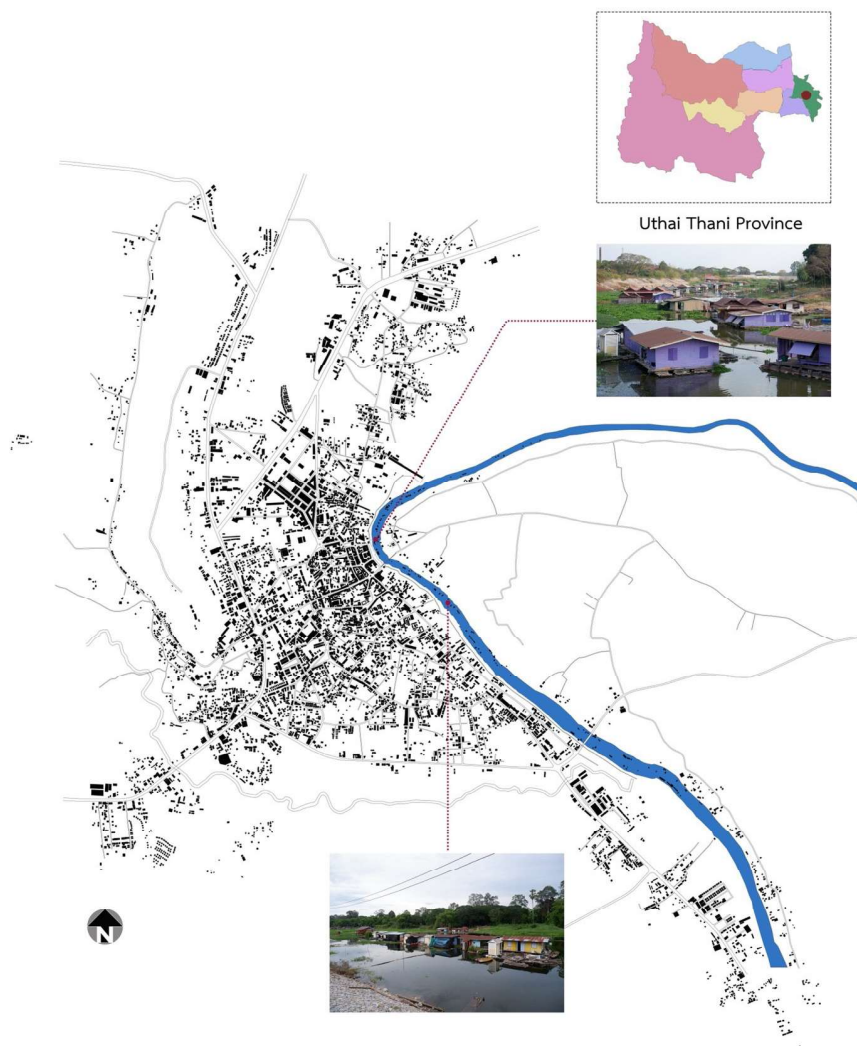
ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยเชิงคุณภาพนี้ใช้วิธีการเก็บข้อมูลภาคสนามหลากหลายวิธี เช่น การวาดภาพบันทึก ภาพถ่าย การทำแผนที่ การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม ดังนี้

1. ในงานภาคสนาม การเปลี่ยนทัศนคติ และความรู้สึก ให้กลายเป็นข้อมูลเป็นสิ่งสำคัญโดยเริ่มเลือกจากเหตุการณ์ที่อยู่บนพื้นฐานของความสนใจส่วนบุคคลและลักษณะทางสังคม การสังเกตของบุคคลทั้งแบบปัจเจกหรือกลุ่ม ทำให้สามารถแยกแยะประเด็นและทำให้เห็นประเด็นที่ต้องการจะค้นหาได้ชัดเจนขึ้น

2. การศึกษาข้อมูลเชิงเอกสารจะมุ่งเน้นไปที่ประวัติศาสตร์และการตั้งถิ่นฐานของชุมชน ส่วนการสำรวจพื้นที่และกายภาพเรือนแพที่อยู่อาศัยตลอดทั้งลำน้ำ จะใช้วิธีการวาดภาพบันทึกพร้อมกับการถ่ายภาพ ทำแผนที่ และการสัมภาษณ์เจ้าของเรือนแพ ข้อมูลที่ได้จะนำไปสู่การประมวลกลุ่มข้อมูลจากการสำรวจทางกายภาพ แผนที่ และภาพถ่าย ซึ่งแสดงรายละเอียดผังพื้น เครื่องเรือน โครงสร้างและวัสดุ

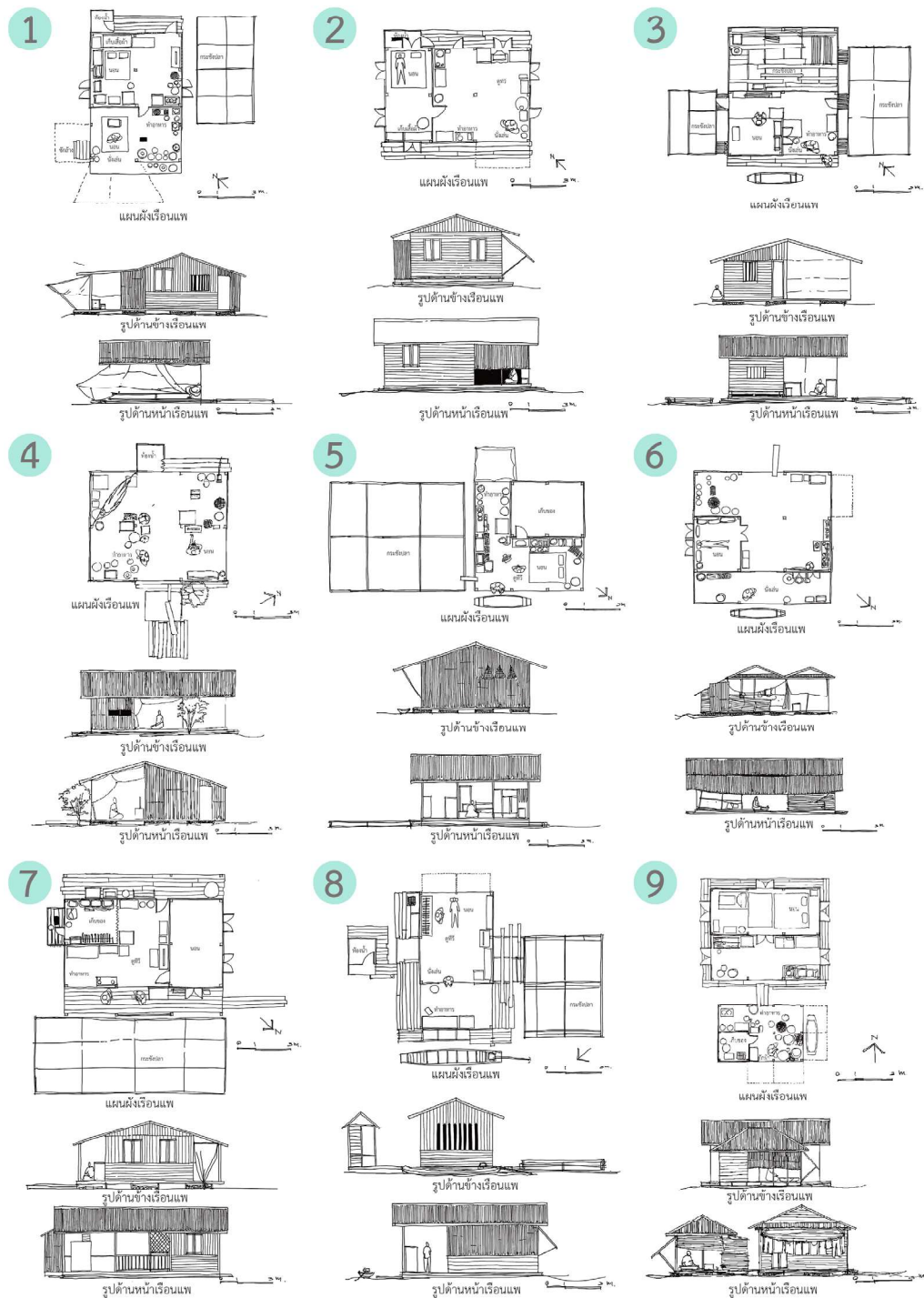
3. การวิเคราะห์ข้อมูลส่วนกายภาพ จะใช้วิธีการพรรณนาและวิเคราะห์ทางสถาปัตยกรรม แสดงผลโดยภาพถ่าย รูปถ่าย แผนที่ และแบบสถาปัตยกรรม ข้อมูลส่วนกายภาพจะนำไปสู่การวิเคราะห์กระบวนการทางสังคม เช่น พฤติกรรม กลุ่มอาชีพหรือกลุ่มทางสังคมอื่น ๆ และเพื่ออธิบายอัตลักษณ์ของชุมชนเรือนแพสะแกกรัง

ภาพที่ 1 เทศบาลเมืองอุทัยธานีและแม่น้ำสะแกกรัง

ภาพที่ 2 รูปแบบเรือนแพสะแกกรัง

ภาพที่ 3 การสำรวจเรือนแพสะแกกรัง

ผลการศึกษา

1. รูปแบบและลักษณะเรือนแพ

จากคุณลักษณะของบริบทของชุมชนเรือนแพสะแกกรัง ตั้งแต่วัดชุมทรัพย์ไปจนถึงวัดภูมิธรรม ชี้ให้เห็นถึงลักษณะเบื้องต้นทางกายภาพของพื้นที่และสภาพแวดล้อม ที่ส่งผลและนำมาสู่การสร้างสถาปัตยกรรมเรือนแพ ซึ่งชี้ให้เห็นว่า ภายใต้ปัจจัยความสัมพันธ์ที่หลากหลาย โดยจำนวนเรือนแพทั้งหมดที่ได้นำมาเป็นกรณีศึกษานั้น ได้คัดเลือกจากทั้งหมด 127 หลัง ซึ่งในส่วนนี้จะสรุปรูปแบบและลักษณะเรือนแพ โดยแสดงรายละเอียดของผังเรือนและรูปด้าน

2. รูปลักษณ์ภายนอก

เรือนแพสะแกกรังส่วนใหญ่สร้างด้วยไม้ ตั้งแต่โครงสร้างหลังคาไปจนถึงโครงสร้างพื้น กล่าวคือภาพรวมของอาคาร คือ บ้านไม้ลอยน้ำ ลักษณะหลังคาเรือนแพส่วนใหญ่เป็นทรงจั่วเตี้ยและบ้าน และทรงปั้นหยาไม่สูง เพื่อลดแรงปะทะในฤดูกาลที่มีลมแรง อย่างไรก็ตาม ทรงจั่วและปั้นหยา มีหลายลักษณะทั้งแบบเดี่ยว แบบแฝด และแบบสามจั่ว ส่วนวัสดุผนังที่พบในปัจจุบัน จะมุงด้วยสังกะสีและเมทัลชีต (metal sheet) ขณะที่ตัวอาคารส่วนใหญ่เป็นผนังไม้ซึ่งมีหลายรูปแบบ เช่น แบบตีชิดแนวนอน ตีชิดแนวตั้ง ตีซ้อนเกล็ดแนวนอน นอกจากนี้ในกรณีที่พักผ่อนบ้านผู้พัก ชาวบ้านจำนวนหนึ่งได้ใช้แผ่นสังกะสีมาใช้ซ่อมแซมทำผนัง แทนการใช้ไม้ เนื่องจากมีราคาถูกกว่า และชาวบ้านสามารถซื้อหาได้ง่าย และซ่อมแซมได้ด้วยตนเอง ในทำนองเดียวกันพบว่า บ้านที่สร้างขึ้นใหม่นั้น ไม่นิยมใช้ไม้ในการทำการก่อสร้าง ยกเว้น พื้น นิยมใช้วัสดุอุตสาหกรรม เช่น เหล็ก เนื่องจากราคาถูกและทนกว่า ในส่วนขององค์ประกอบพื้นที่ว่างภายนอกบ้าน พบว่า บ้านเกือบทุกหลังจะมีทางเดินเล็ก ๆ รอบบ้าน โดยจะเน้นพื้นที่ด้านหน้าเรือนแพที่มีขนาดใหญ่กว่าส่วนอื่น และในกรณีที่เรือนแพที่อยู่กันเป็นกลุ่มครอบครัว เช่น พ่อแม่ ลูก จะมีทางเดินเชื่อมต่อหากันระหว่างเรือนแพเพิ่มเติม

3. รูปลักษณ์พื้นที่ภายใน

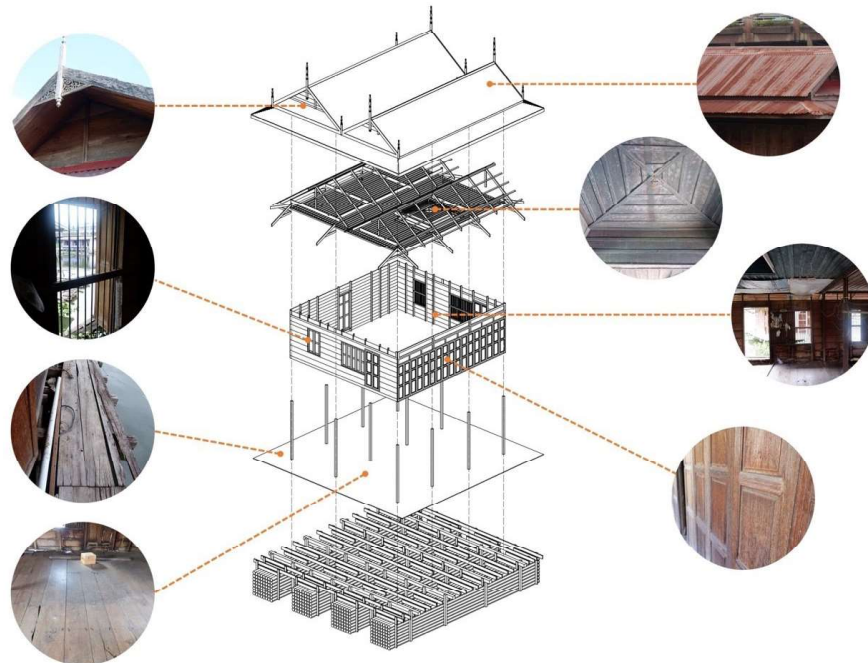
การจัดพื้นที่ใช้สอยภายในเรือนแพที่ชุมชนแพสะแกกรัง เกือบทั้งหมดมีลักษณะเป็นเรือนเพื่ออยู่อาศัยพื้นที่ภายในเรือนประกอบไปด้วยพื้นที่นอน พื้นที่ทำอาหาร พื้นที่อเนกประสงค์ และชาน รวมทั้งพื้นที่ทางเดินรอบ ๆ เรือนแพ ส่วนห้องน้ำส่วนใหญ่จะแยกออกจากตัวแพ เพราะเป็นห้องน้ำลอยน้ำทำจากไฟเบอร์กลาสบริจาคโดยเทศบาลเมืองอุทัยธานี แต่ดูเหมือนจะไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร เนื่องจากตัวห้องน้ำไม่เสถียรเมื่อลอยอยู่บนแม่น้ำ และสุดท้าย ห้องน้ำสำเร็จรูปส่วนใหญ่ก็จะพังในที่สุด และใช้งานไม่ได้ ส่วนเรือนแพที่มีห้องน้ำอยู่ในตัว พื้นที่ห้องน้ำก็จะอยู่ที่ด้านหลังของเรือน ชาวบ้านมักจะใช้พื้นที่ที่ติดกับชานเรือนเป็นพื้นที่ทำอาหาร ทำขนม เพื่อนำไปขายที่ตลาดและใช้บริโภคในครอบครัว ขณะที่พื้นที่อเนกประสงค์นั้น เป็นพื้นที่ ๆ ใช้ในกิจกรรมที่หลากหลาย ขึ้นอยู่กับช่วงเวลานั้น ๆ บางช่วงเวลาอาจจะเป็นที่นอน ที่นั่งดูโทรทัศน์ ที่รับแขกและที่นั่งรับประทานอาหาร

4. โครงสร้าง วัสดุ และการก่อสร้าง ของเรือนแพ แบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ

4.1 โครงสร้างหลังคา วัสดุที่ใช้ทำโครงสร้างหลังคามีลักษณะไม่แตกต่างจากบ้านเรือนบนดิน ส่วนวัสดุส่วนใหญ่เป็นสังกะสี เนื่องจากมีน้ำหนักเบา ยืดหยุ่นและราคาถูก ซึ่งจะต่างจากการมุงด้วยกระเบื้องที่มีน้ำหนักค่อนข้างมาก ทำให้ต้องใช้ลูกบวบไม้ไผ่ทำแพจำนวนมากและส่งผลให้การก่อสร้างเรือนแพมีค่าใช้จ่ายสูงตามไปด้วย ในเรื่องน้ำหนักของโครงสร้างหลังคาจำเป็นต้องสัมพันธ์กับโครงสร้างโดยรวมของอาคาร เนื่องจากตัวเรือนนั้นไม่ได้มีเสาเรือนปักลงดินเหมือนบ้านที่สร้างบนบกหรือพื้นดินทั่วไป ดังนั้นการก่อสร้างหลังคาจึงไม่นิยมทำหลังคาหลายชั้น หรือทรงที่สูงมาก เพราะจะส่งผลต่อการทรงตัวของอาคารบนน้ำ รวมไปถึงการปะทะลม ซึ่งจะส่งผลให้เรือนแพโคลงไปมาเป็นอันตรายต่อผู้อยู่อาศัย จะสังเกตได้ว่าหากบ้านที่มีขนาดพื้นที่ใช้สอยมากชาวบ้านจะทำหลังคาแฝดแทนที่จะทำหลังคาผืนใหญ่คลุมพื้นที่ทั้งหมด ดังภาพที่ 4

4.2 โครงสร้างตัวเรือน พื้นเรือนส่วนใหญ่ปูด้วยไม้ ส่วนโครงสร้างผนังเป็นโครงคร่าวไม้ ฝาเรือนเป็นไม้ตีแบบเกล็ดซ้อนทับกัน และเป็นไม้กระดาน ส่วนประตูหน้าต่างมีทั้งที่เป็นฝายบานเฟี้ยม บานกระทุ้ง และบานเปิดปกติทั่วไป ดังภาพที่ 5 ข้อสังเกต คือ ด้านหน้าของเรือนจะนิยมเป็นบานกระทุ้งเปิดทั้งผนัง โดยจะหันหน้าเข้าแม่น้ำ

4.3 โครงสร้างแพและพื้น โครงสร้างพื้นเป็นระบอบรอดและรา เช่นเดียวกับการสร้างบ้านเรือนไทย แต่จะมีเพิ่มเติม คือ การสร้างขาแพเพื่อทำหน้าที่รัดตัวลูกบวบให้อยู่ได้ตัวเรือน โดยขาแพจะวิ่งเป็นแนวช่องเพื่อให้ลูกบวบอยู่ตามแนว

ภาพที่ 4 องค์ประกอบเรือนแพหลังคาจั่วแฝด (ปัจจุบันได้ถูกรื้อไปแล้ว)

ภาพที่ 5 บางส่วนจากการสำรวจรูปแบบผนัง ประตู และหน้าต่าง

การอภิปรายผล

1. การนิยามอัตลักษณ์เรือนแพสะแกกรัง

หากเรามองย้อนกลับไป เรือนแพสะแกกรังเป็นชุมชนดั้งเดิมที่มีการตั้งถิ่นฐานมาอย่างยาวนาน ชาวแพจึงมีมุมมองและภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ร่วมกัน ซึ่งนำไปสู่การสร้างความหมายเฉพาะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับคนในท้องถิ่นในแง่ของทัศนคติและการปฏิบัติกับสถาปัตยกรรม รวมถึงการเปลี่ยนแปลงบางอย่างในสถาปัตยกรรมเรือนแพ เพื่อที่จะตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลง สถาปัตยกรรมยังสามารถตั้งคำถามเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงและความเป็นเนื้อแท้เดิมของมัน (Massey, 1994) โดย Dovey (2008) ชี้ให้เห็นว่าความเป็นเนื้อแท้ไม่ใช่การแสวงหาความสำคัญ แต่เป็นความกำกวมของประสบการณ์ (ambiguity of experience) อย่างไรก็ตาม รูปแบบเรือนแพที่มีความดั้งเดิมก็มีส่วนร่วมกับการปรับตัวใหม่และสร้างมุมมองใหม่ ๆ รวมกับการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมและสังคม

แม้ว่าสถาปัตยกรรมจะถูกสร้างขึ้นในเวลาที่แตกต่างกัน และภายใต้เงื่อนไขที่แตกต่างกัน แต่มีความเป็นไปได้ที่จะมีการพัฒนาเรือนแพแบบดั้งเดิม หรือ ปรับตัวเข้ากับเมืองที่กำลังพัฒนา แม้ว่าจะเป็นการปรับตัวเพื่อการใช้งานและความต่อเนื่องของการอยู่อาศัย ซึ่งเป็นการปรับตัวให้เข้ากับสภาพความเป็นความอยู่จริงในชีวิตประจำวัน เพื่อให้สถาปัตยกรรมเรือนแพคงอยู่จึงจำเป็นต้องตีความใหม่และความหมายใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสถานการณ์ที่ต่างไปจากเดิม ดังนั้น อนาคตของเรือนแพและการพัฒนาปรับปรุงเรือนแพจึงเป็นเสมือนการสร้างวัตถุใหม่จากชีวิตประจำวันใหม่ สิ่งที่อยู่กับความเข้าใจใหม่จึงต้องมีการอธิบายและขยายความหมายใหม่ ทั้งรูปแบบการใช้งานและอัตลักษณ์

2. การปรับเปลี่ยน

ความสามารถปรับเปลี่ยนของเรือนแพส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับวัสดุบางประเภท เช่น ไม้ และสังกะสี เพื่อตอบสนองความต้องการในชีวิตประจำวัน เรือนแพพื้นถิ่นที่ได้ถูกส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่น จะได้รับการดัดแปลง ต่อเติม และเปลี่ยนแปลง เพื่อให้สามารถคงอยู่ ทำให้อยู่สบาย ๆ เกิดความหลากหลายของการใช้ชีวิต รวมทั้งมีความคล้ายคลึงกันของการปรับเปลี่ยนรูปแบบในเวลาเดียวกัน

ในแง่ของการปรับเปลี่ยนรูปแบบอาคาร เรือนแพดั้งเดิมได้ถูกพัฒนาในพื้นที่ ๆ มีสภาพแวดล้อมและเงื่อนไขทางสังคมที่เปลี่ยนไป ซึ่งตัวอาคารและการใช้งานพื้นที่ใช้สอยอาจไม่ตอบสนองได้อย่างมีประสิทธิภาพ ที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมปัจจุบัน Abel (2000) ตั้งข้อสังเกตว่ารูปแบบของสถาปัตยกรรมในทำนองนี้อาจจะต้องมีการปรับใหม่ และสถาปัตยกรรมแบบดั้งเดิมต้องเผชิญกับความซับซ้อนที่เพิ่มขึ้นในสังคมเมือง ซึ่งปฏิเสธไม่ได้ว่า ชุมชนเรือนแพสะแกกรังกำลังเผชิญกับสถานการณ์นี้อยู่และเป็นความท้าทายครั้งยิ่งใหญ่

อีกมุมมองหนึ่ง Findley (2005) ได้กล่าวว่า สถาปัตยกรรมที่มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ยั่งยืนสามารถทำหน้าที่เป็นแรงผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการปฏิบัติทางวัฒนธรรม และสามารถแสดงให้เห็นถึงการสร้างตัวแทนทางวัฒนธรรมขึ้นมาใหม่ หรือการปรับให้เข้ากับความร่วมสมัย โดยการทำให้มันเป็นส่วนที่วัดได้ปัจจุบัน ในการตัดสินใจเกี่ยวกับสุนทรียศาสตร์และอารมณ์ความรู้สึกเราปฏิเสธไม่ได้ว่า เรือนแพสะแกกรังกลายเป็นสัญลักษณ์ของชีวิตสายน้ำสะแกกรังและสภาพแวดล้อมไปแล้ว ซึ่งไม่ได้เป็นเพียงสิ่งที่มองเห็นได้เท่านั้น แต่ยังสะท้อนสถาปัตยกรรมที่แสดงข้อเท็จจริงทางสังคมตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และสถาปัตยกรรมที่ช่วยในการสร้างความหมายเชิงสัญลักษณ์ (Castells, 2004) อาจกล่าวได้ว่าชุมชนเรือนแพสะแกกรัง คือ สัญลักษณ์ของการเปลี่ยนแปลงที่สัมพันธ์กับระบบนิเวศและการเติบโตของเมือง

3. มุมมองทางนิเวศวิทยามนุษย์

ทั่วไปคำว่า “นิเวศวิทยา” คือ การกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างสัตว์ พืชและสภาพแวดล้อมใกล้เคียง ขณะที่ “นิเวศวิทยามนุษย์” จะหมายถึง การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับลักษณะทางกายภาพ ชีวภาพ วัฒนธรรม สังคม สภาพแวดล้อมและชีวมณฑล (biosphere) (Lawrence, 2006) เรือนแพมีหลายมิติและซับซ้อน เพื่อที่จะเข้าใจความซับซ้อนนี้จำเป็นต้องใช้วิธีการมองภาพรวมที่แสดงให้เห็นถึงการใช้งาน การตีความที่จำกัด หากมองอีกมุมหนึ่ง โดยมีชาวแพเป็นแกนหลัก แนวคิดเรื่อง นิเวศวิทยามนุษย์เป็นหลักการพื้นฐานหนึ่งของชีวิตทางชีวภาพ คือ สิ่งมีชีวิตทุกชนิด ส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตและสภาพแวดล้อมมีอิทธิพลที่มีผลต่อปริมาณและคุณภาพของทรัพยากรท้องถิ่น การปล่อยของเสียและการสร้างทรัพยากรใหม่ มีผลต่อสิ่งมีชีวิตและการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อม ชาวแพจึงเป็นองค์ประกอบหนึ่งของระบบนิเวศ และมีอิทธิพลอย่างชัดเจนต่อสภาพความเป็นอยู่ของสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ

มุมมองนิเวศวิทยา การดำรงชีวิตของชาวแพสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างทรัพยากรกับสังคมชาวแพในทางกลับกัน ชีวมณฑลและระบบนิเวศท้องถิ่นเป็นตัวกำหนดข้อจำกัดทางระบบนิเวศของชาวแพ ข้อจำกัดเหล่านี้เกี่ยวข้องกับระบบการผลิตอาหาร การใช้น้ำและการสร้างของเสีย ซึ่งเหล่านี้มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ความสัมพันธ์ระหว่างทรัพยากรที่มีอยู่กับการใช้ชีวิตประจำวัน อย่างไรก็ตาม เรือนแพพื้นถิ่นยังคงสะท้อนให้เห็นถึงความรู้ความสามารถและการปรับตัว

4. การปฏิสัมพันธ์กับสิ่งอื่น

อัตลักษณ์ของแต่ละชุมชนจึงมีรากฐานมาจากการมีเนื้อหาร่วมกันในทางสังคม ประวัติศาสตร์ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และการเมือง ซึ่งเกี่ยวข้องกับความหมาย กฎเกณฑ์ และค่านิยมที่เป็นรูปธรรม สำหรับชุมชนท้องถิ่น (Belanche, Casaló & Flavián, 2017) ดังนั้น วิธีการที่จะเข้าใจสังคม คือ การทำความเข้าใจลักษณะกายภาพและการเปลี่ยนแปลงของสถาปัตยกรรมในสังคมนั้น ๆ การศึกษาเชิงวิเคราะห์เกี่ยวกับประเภทอัตลักษณ์สถาปัตยกรรม จึงได้ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการตรวจสอบลักษณะและนิยามเอกลักษณ์ของชุมชน (McNeill & Tewdwr-Jones, 2003) อัตลักษณ์ จึงประกอบด้วยลักษณะที่ซับซ้อนและลักษณะที่แตกต่างกัน โดยมีการคำนึงถึงประวัติศาสตร์ มรดก วัฒนธรรม ศาสนา เชื้อชาติ ภาษา และจิตสำนึก (Peterkova, 2003)

ส่วนนี้จะทำการอภิปรายอัตลักษณ์ในสถาปัตยกรรมเรือนแพสะแกกรัง ซึ่งโดยทั่วไปจะเป็นการตรวจสอบบริบทที่เป็นเอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมในฐานะที่เป็นรูปแบบที่โดดเด่น ในบริบทของความ เป็นปัจเจก Proshansky (1978) ได้พยายามที่จะทำให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างปัญหาของมนุษย์กับ สิ่งแวดล้อม จิตวิทยาของสภาพแวดล้อมและทฤษฎีบุคลิกภาพสังคมที่มีอยู่มีความสัมพันธ์กัน โดยมุ่งไปที่ การเชื่อมโยงระหว่างโครงสร้างของบุคลิกภาพของแต่ละบุคคลกับทางกายภาพ นอกเหนือไปจากโลกทางสังคม ของแต่ละบุคคล ในทฤษฎีนี้ อัตลักษณ์ของชาวแพ ประกอบด้วยพฤติกรรมและประสบการณ์ของบุคคล ซึ่งเป็น ความต้องการที่ต่อเนื่องของสภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรม และในอีกทางหนึ่ง เพื่อการรับรู้ตนเอง (self-awareness) ที่มันเกิดจากผลกระทบจากทางกายภาพ

อาจกล่าวได้ว่า อัตลักษณ์เรือนแพเป็นรูปทรงที่ได้รับอิทธิพลจากพฤติกรรม Sarup (1996) ชี้ให้เห็น ว่า อัตลักษณ์ไม่ได้ถูกมอบให้ เนื่องจากมันเป็นผลมาจากกระบวนการปฏิสัมพันธ์กับสิ่งรอบตัว และกระบวนการ นี้ส่งผลให้เกิดการสร้างอัตลักษณ์ กล่าวอีกนัยหนึ่ง อัตลักษณ์เป็นวัฏจักรหรือมันเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา เนื่องจากการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น สิ่งอื่นตลอดเวลา อัตลักษณ์ส่วนตัวเฉพาะของเรือนแพ (individual's personal identity) จะถูกกำหนดตามสภาพแวดล้อมทางกายภาพผ่านการพัฒนาของรูปแบบที่ซับซ้อนของ ความคิด การตระหนักรู้และไร้การตระหนักรู้ (consciousness and unconsciousness) ความรู้สึก คุณค่า เป้าหมาย ที่ตั้ง ทักษะ และพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมของแม่น้ำสะแกกรัง สภาวะการตระหนักรู้ และไร้การตระหนักรู้ นั้น เป็นสิ่งที่มาพร้อมกับการสร้างสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ซึ่งเป็นกระบวนการที่สัมพันธ์ กับสังคมและคุณค่าทางวัฒนธรรม คุณค่าชีวิตประจำวัน และสะท้อนถึงที่ตั้งด้วย

แน่นอนว่า อัตลักษณ์ไม่สามารถถูกกำหนดโดยการแสดงค่านามธรรมอย่างไรก็ตาม เรือนแพ สะแกกรังไม่ควรเป็นเพียงรูปแบบทางวัฒนธรรมที่ลอยตัว แต่เป็นผลผลิตทางสังคมที่สะท้อนวิถีชีวิต ความหมายทางสังคม ภายในบริบทของเมือง การทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ทางกายภาพและ ตัวตนของชาวแพ สร้างความหมายของการมีอยู่ ซึ่งสำคัญมากที่จะนำไปสู่การนิยามความหมายเฉพาะของ อัตลักษณ์สถาปัตยกรรมเรือนแพ

5. นโยบาย เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม

การเชื่อมต่อระหว่างสถาปัตยกรรมเรือนแพและสังคมสมัยใหม่มีความสำคัญอย่างมาก ทำให้เราเห็นการปรับเปลี่ยนองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม ซึ่งนั่นเป็นถ้อยแถลงที่เรือนแพแสดงออกต่อสังคม Jackson (1970) กล่าวไว้ว่า “โลกนี้เป็นวิทยาศาสตร์ และกระจุก คือ สถาปัตยกรรม” แน่นอนว่าเรือนแพเกี่ยวข้องเป็นทั้งศิลปะและวิทยาศาสตร์ เพื่อตอบสนองกิจกรรมและการอยู่อาศัยของชาวแพ ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงบางอย่างในวิถีชีวิตย่อมสะท้อนและเชื่อมโยงกับเรือนแพเสมอ

โดยทั่วไป สถาปัตยกรรมถือเป็นศิลปะมีบทบาทในกระบวนการกำหนดคุณค่าทางวัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลง (Ghirardo, 1991) จะเห็นได้ว่า บทบาทนโยบายของหน่วยงานรัฐ เช่น เทศบาล กรมเจ้าท่า กรมประมง เป็นต้น ล้วนเป็นส่วนหนึ่งของสมการของสภาพแวดล้อมที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลง อาทิ ปริมาณน้ำในแม่น้ำสะแกกรัง ซึ่งส่งผลกระทบโดยตรงกับตัวเรือนแพและอาชีพเลี้ยงปลากระชัง ส่วนยุทธศาสตร์การพัฒนาพื้นที่แม่น้ำสะแกกรังเป็นแหล่งท่องเที่ยว นั้น แสดงให้เห็นว่า วัฒนธรรมเป็นธุรกิจแบบหนึ่งของเมือง และเป็นพื้นฐานการสร้างพื้นที่ รวมทั้งเป็นแหล่งท่องเที่ยวและสร้างความได้เปรียบบนฐานวัฒนธรรมและการจัดการทรัพยากร และเกิดอาชีพใหม่บนสายน้ำและชุมชนแห่งนี้ เช่น อาชีพมัคคุเทศก์เรือนำเที่ยวชุมชน ส่วนหนึ่งเป็นการสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน และเป็นการยกระดับชุมชนให้เป็นที่รู้จัก ขณะที่รูปแบบเนื้อหาและบริบทการนำอธิบายโดยมัคคุเทศก์ท้องถิ่น ควรอธิบายคุณค่า วัฒนธรรม การเกิดรูปร่างของที่อยู่อาศัยและการเปลี่ยนแปลงต่อสภาพการเป็นอยู่ ทั้งนี้เพื่อให้เห็นภาพทั้งสองด้าน ไม่ใช่เพียงแต่ด้านโรแมนติก ดังตามที่ Dutton & Mann (1996) อธิบายว่า สถาปัตยกรรมมักถูกมองว่าเป็นความสัมพันธ์ระหว่างสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง มากไปกว่านั้นเราควรเพิ่มรูปแบบเนื้อหาประโยชน์ใช้สอยและบริบท คุณค่าทางวัฒนธรรม และอำนาจ ไปในความสัมพันธ์สถาปัตยกรรมด้วย

ตามที่ได้กล่าวในข้างต้น ถ้าสถาปัตยกรรมเป็นส่วนหนึ่งของบริบททางสังคม เรือนแพจึงไม่ได้เป็นแค่การรวบรวมบทวิจารณ์ทางวัฒนธรรม แต่กลายเป็นส่วนหนึ่งของคำวิจารณ์ของวัฒนธรรมนั้น ดังนั้น แม่น้ำสะแกกรังและเรือนแพสะแกกรังจึงไม่ได้เป็นตัวแทนของผลของการบริหารนโยบายของรัฐ แต่กำลังจะเป็นเครื่องมือในการกระตุ้น ทบทวนการขับเคลื่อนนโยบายการพัฒนาอย่างยั่งยืน ซึ่งดูเหมือนว่าเรือนแพทุกหลังบนแม่น้ำสะแกกรังและรูปแบบการตั้งถิ่นฐานจะเป็นสัญลักษณ์ ซึ่งมีบทบาทในการสร้างอัตลักษณ์ให้กับเมือง และผู้คนที่อยู่อาศัยอยู่สะท้อนภาพความจริงแท้ของเมือง เช่นเดียวกัน เรือนแพที่ออกแบบและสร้างโดยชาวบ้านกลายเป็นความพยายามในการสื่อสารความหมายเฉพาะ ที่มีการกระทำโดยผ่านสภาวะการตระหนักรู้และได้รับการตระหนักรู้ เช่น การทาสีเรือนเป็นสีต่าง ๆ

ประเด็นสุดท้าย ตามที่ได้อธิบายอาชีพส่วนใหญ่ของชาวแพ คือ เลี้ยงปลากระชัง ค้าขายและรับจ้างในแง่ของปัจจัยทางเศรษฐกิจ เหล่านี้เป็นภาพแทนแหล่งที่มาของรายได้หลักของชาวแพสะแกกรัง และถือเป็นกุญแจสำคัญในการระบอบองค์ประกอบของเรื่องราวเรือนแพและการพัฒนาปรับปรุง และเป็นส่วนหนึ่งในการวิเคราะห์สถาปัตยกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลกระทบในบริบทของความสัมพันธ์ทางสังคม ตัวอย่างเช่น บ้านที่มีรายได้ดี มักจะพบเครื่องอำนวยความสะดวกในการดำรงชีวิตภายในบ้าน เช่น เครื่องใช้ไฟฟ้าต่าง ๆ ในทางตรงกันข้าม บ้านที่มีรายได้น้อยนั้น แทบจะหาสิ่งเหล่านี้ในบ้านไม่ได้เลย วัตถุทางวัฒนธรรม (material culture) เหล่านี้ สะท้อนความเป็นอยู่และกำลังความสามารถ ในการปรับเปลี่ยนและคงอยู่ของที่อยู่อาศัย ซึ่งนำไปสู่กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของพื้นที่เช่นกัน

6. ความทรงจำและตัวตนสถานที่

ความทรงจำ (memory) และอัตลักษณ์ของพื้นที่ มันมีความสำคัญในแง่ของการเป็นเรื่องราว ดังนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างสถาปัตยกรรมและการจดจำเป็นสิ่งสำคัญ เพื่อสร้างแรงบันดาลใจจากเรื่องในอดีตที่ผ่านมา เพื่อให้คนในชุมชนได้ระลึกถึง

คำถาม คือ ความทรงจำในอดีตมีอิทธิพลต่อสภาพแวดล้อมทางสังคมปัจจุบันอย่างไร ?

อัตลักษณ์และความทรงจำร่วม (collective memory) แสดงให้เห็นถึงความท้าทายทางวัฒนธรรมและระดับชุมชน Landry (2006) กล่าวว่า เราเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์และความทรงจำร่วมของเราผ่านมรดกทางวัฒนธรรม จะทำให้เรารู้สึกไปกับมัน เราจะเห็นได้จากเวลาที่ชาวแพเล่าเรื่องความเป็นอยู่ในอดีต หน้าพวกเขาเต็มไปด้วยรอยยิ้มและเสียงหัวเราะของวันคืนเก่า ๆ อีกด้านหนึ่งเป็นเรื่องเศร้าในแง่ของการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อม ที่จำนวนแพที่ลดลงอย่างมาก หรือแม้แต่ประเพณีดั้งเดิมที่สูญหายไปพร้อมกับ การจากไปของผู้คนและเรือนแพ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพวกเขาเป็นเจ้าของพื้นที่ในลักษณะที่ประกอบด้วยเหรียญสองด้านของความทรงจำร่วมกับสถานที่ กลับมาที่คำถามที่ว่า อัตลักษณ์ของเรือนแพสะแกกรังคืออะไร? เราจะนิยามอย่างไร? ในการนิยามผ่าน อัตลักษณ์ร่วม (collective identity) และความทรงจำร่วม (collective memory) ของเรือนแพสะแกกรัง ซึ่งไม่ได้แค่เป็นลักษณะทางกายภาพ แต่เป็นการเชื่อมโยงระหว่างตนเองและผู้อื่น

ขณะเดียวกัน ภูมิทัศน์ก็เป็นส่วนหนึ่งของความทรงจำของคนในสังคมชาวแพ ที่ซึ่งทุกอย่างเกี่ยวข้องกับพวกเขา ทั้งสะพาน เรือ วัด แม่น้ำ และร้านค้าริมน้ำ เป็นต้น เหล่านี้ล้วนเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม Cohen & Marsh (2002) เสนอว่า แนวคิดอัตลักษณ์มีความสัมพันธ์ต่อสิ่งที่มิในบริบท มันมีความสัมพันธ์เหมือนกับความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสภาพแวดล้อม

สถานที่และสภาพแวดล้อมที่สร้างขึ้น (built environment) นั้นสามารถอธิบายได้ 2 ประเด็น คือ ประเด็นแรก คือ การรับรู้ลักษณะสถานที่ (place identification) Hogg & Abrams (1999) ได้อธิบายว่าความแตกต่างทางอัตลักษณ์ทางสังคมขึ้นอยู่กับบริบท ลักษณะของสถานที่จะเป็นตัวอธิบายความเป็นอยู่ของสมาชิกของกลุ่มซึ่งจะนิยามพวกเขา ความรู้สึกของสถานที่ หรือชุมชนเรือนแพที่ได้สร้างขึ้นมานั้น ทำลายทั้งผู้อยู่อาศัยและผู้มาเยือน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความรู้สึกของขอบเขตร่างกายและจิตใจ ตลอดจนพยายามที่จะแสดงขอบเขตระหว่างความเป็นสาธารณะและความเป็นส่วนตัว

ประเด็นที่สอง คือ การเชื่อมโยงสถานที่กับตัวตนที่ผ่านแนวคิดของตัวตนของสถานที่ (place identity) ตัวตนของชาวแพกับแม่น้ำสะแกกรัง ทำให้พวกเขารู้สึกถึงการมีอยู่ของสถานที่นั้น ๆ และเป็นสถานที่ ๆ พวกเขา รู้สึกสบาย ปลอดภัย และเป็นส่วนหนึ่งที่พวกเขานิยามตัวเองเป็นสัญลักษณ์ของคุณสมบัติบางอย่างของสถานที่ เช่นเดียวกับที่ Tilley (1994) อธิบายว่า ประวัติบุคคลและสถานที่มีรากฐานมาจากรายละเอียดที่เป็นรูปธรรมของภูมิทัศน์ในชนบท เรื่องราว และความเกี่ยวข้อง ซึ่งสามารถสร้างความรู้สึกผ่านวัตถุที่มองเห็นและสัมผัสได้

เรื่องราวชาวแพและเรื่องเล่าที่ติดอยู่กับสถานที่ ทำให้พวกเขาได้สะท้อนประวัติศาสตร์และประสบการณ์ของพื้นที่ ซึ่งทำให้เห็นถึงความผูกพันของมนุษย์ (human attachment) และทำให้เข้าใจในความรู้ดั้งเดิมของวัฒนธรรมชาวแพ โดยเฉพาะถ่ายภาพในอดีต ที่ได้เห็นสภาพผู้คน การสัญจรและลักษณะของการอยู่อาศัยในอดีต ซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญในการจินตนาการทางประวัติศาสตร์ สำนักทางประวัติศาสตร์และสถานที่ ๆ มีการผสมผสานอย่างแยกไม่ออก เราผูกประวัติไปยังสถานที่ต่าง ๆ และคุณค่าด้านสิ่งแวดล้อมที่ยึดติดกับสถานที่นั้น ส่วนใหญ่มาจากความทรงจำและความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่าชุมชนเรือนแพสะแกกรังเป็นพื้นที่ ๆ ปะทะกันระหว่างอดีตและปัจจุบัน มันถูกหล่อหลอมขึ้นจากกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม สภาพแวดล้อมและวัฒนธรรม ซึ่งแสดงบทบาทของอัตลักษณ์ร่วมของชุมชน

7. สถาปัตยกรรมในฐานะที่เป็นกระบวนการที่ต่อเนื่อง

สถาปัตยกรรมเป็นทั้งผลิตภัณฑ์ (product) และกระบวนการ (process) แนวคิดนี้แสดงให้เห็นถึงความสามารถถูกแก้ไขได้และถูกแก้ไขอยู่ตลอดเวลา นอกจากนี้ กระบวนการผลิตและการทำงานของอัตลักษณ์และวัฒนธรรมในชีวิตประจำวัน และเป็นปฏิกิริยาที่ปรับเปลี่ยนและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ดังนั้น อัตลักษณ์ (identity) จึงไม่เคยเสร็จสมบูรณ์และอยู่ในกระบวนการของการสร้างใหม่เสมอ (Hall, 2000) เราจึงไม่แปลกใจที่จะเห็นการเปลี่ยนแปลงของชุมชนเรือนแพอยู่ตลอดเวลาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทั้งหมดล้วนเป็นกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของพื้นที่ในแต่ละช่วงเวลา

Massey (1994) ให้เหตุผลว่า หากผู้คนได้รับการยอมรับในอัตลักษณ์ที่หลากหลาย จะสามารถสร้างสถานที่ให้เป็นที่ยอมรับได้ ในมุมมองนี้ หากชาวแพได้รับการยอมรับจากการเปลี่ยนแปลง หรือปรับเปลี่ยนของเรือนแพสามารถสร้างความเป็นที่ยอมรับของสังคมได้ และทำให้สถานที่นี้เป็นที่ยอมรับของผู้คน สังคม อัตลักษณ์ใหม่จึงเกิดขึ้น แทนที่อัตลักษณ์เดิม Massey (1994) ได้กล่าวต่อว่า ความคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของสถานที่ เป็นข้อต่อของความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นตาข่ายที่มีอยู่ตลอดเวลาถูกสร้าง และมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น ดังนั้น ความสัมพันธ์นี้จึงเกิดขึ้นจากปรากฏการณ์ทางสังคมด้วย

สำหรับ Dovey (2008) แนวคิดในแง่ของกระบวนการที่ต่อเนื่อง (continual process) เป็นความแตกต่างภายในสถานที่ที่ได้เปิดโอกาสและเปิดรับความเป็นไปได้ใหม่ ๆ ของการเปลี่ยนแปลงของสถานที่ ๆ สามารถสร้างรูปแบบใหม่ ๆ ในชีวิตประจำวัน ดังนั้น แนวคิดของอัตลักษณ์ชุมชนเรือนแพสะแกกรังจึงสามารถถูกมองว่าเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่อง เนื่องจากได้รับการปรับเปลี่ยนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสามารถระบุได้ว่าเป็นกระบวนการที่ไม่ตายตัวและยังไม่เสร็จเป็นกระบวนการที่ดำเนินอยู่ตลอดเวลา

สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

เราไม่อาจจะปฏิเสธได้ว่า เรือนแพสะแกกรังเป็นสัญลักษณ์ของเมืองและของแม่น้ำ มันไม่ได้เป็นเพียงสิ่งที่มองเห็นได้เท่านั้น แต่ยังสะท้อนเรื่องราว ข้อเท็จจริงทางสังคมตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน อีกมุมหนึ่งได้กลายเป็นสถาปัตยกรรมสัญลักษณ์ที่ช่วยสร้างความหมายเชิงสัญลักษณ์ต่อเมือง และบทความวิจัยชิ้นนี้มีจุดประสงค์เพื่อตรวจสอบและอธิบายอัตลักษณ์ของชุมชนเรือนแพสะแกกรัง จังหวัดอุทัยธานี และอะไรคือสิ่งที่บ่งบอกอัตลักษณ์ของชุมชนเรือนแพสะแกกรัง

จากที่ได้กล่าวมา ผู้วิจัยขอสรุปประเด็นที่จะนำมาใช้นิยามอัตลักษณ์ชุมชนเรือนแพสะแกกรัง ดังนี้ (1) การปรับเปลี่ยน (2) นิเวศวิทยามนุษย์ (human ecology) (3) การปฏิสัมพันธ์กับสิ่งอื่น (interaction with other things) (4) นโยบาย เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม (policies, economic and cultural issues) (5) ความทรงจำและตัวตนสถานที่ (memory and place identity) และ (6) สถาปัตยกรรมในฐานะที่เป็นกระบวนการที่ต่อเนื่อง (continual process) องค์ประกอบทั้ง 6 ประการนี้เป็นฐานที่ใช้อธิบายอัตลักษณ์ชุมชนเรือนแพสะแกกรัง โดยครอบคลุมทุกมิติ

อัตลักษณ์ของพื้นที่เป็นกระบวนการที่เชื่อมต่อระหว่างอดีตและปัจจุบัน การเชื่อมต่อเป็นลักษณะของการเปลี่ยนแปลงของสถานที่ วัสดุก่อสร้าง และประสบการณ์เชิงพื้นที่และความซับซ้อนของเมือง ดังนั้น อัตลักษณ์ของเรือนแพสะแกกรังไม่อาจจะนิยามเพียงแค่รูปลักษณ์ภายนอกของชุมชนหรือตัวเรือนแพ แต่ยังรวมถึงแนวคิดที่แสดงพลวัตทางสังคมหรือกระบวนการทางสังคม จึงสรุปได้ว่า อัตลักษณ์เรือนแพสะแกกรังไม่เคยเสร็จสมบูรณ์และอยู่ในกระบวนการของการสร้างใหม่เสมอหรือปรับเปลี่ยนเสมอ เนื่องจากอัตลักษณ์ของเรือนแพสะแกกรัง และสถานที่เป็นความสัมพันธ์ทางสังคมที่เชื่อมโยงกับสิ่งอื่นอยู่ตลอดเวลา หรือเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่อง ที่เปิดโอกาสให้เกิดการเปลี่ยนในรูปแบบใหม่ ๆ เสมอ มีลักษณะไม่ตายตัว และเป็นสิ่งที่ดำเนินอยู่ตลอดเวลา

นอกจากนี้ สถาปัตยกรรมเรือนแพควรได้รับการพัฒนาไปพร้อมกับ ความทันสมัยและการเปลี่ยนแปลง โดยมุ่งหวังการพัฒนาการรับรู้สถาปัตยกรรมพื้นที่คุณค่าของความสนใจด้านวิชาการและวิชาชีพ และช่วยรักษาขนบธรรมเนียม และประเพณีของชาวแพในการพัฒนา โดยชี้ให้เห็นถึงลักษณะที่เป็นพลวัตของพวกเขาและความเกี่ยวข้องที่เกิดขึ้น รวมทั้งความยั่งยืนในอนาคต โดยเน้นให้เห็นถึงประวัติศาสตร์หรือความเป็นดั้งเดิม และในการศึกษาต่อไปในอนาคตจะเป็นการนำทฤษฎีแนวคิดที่ได้ไปปฏิบัติในการฟื้นฟูและอนุรักษ์เรือนแพสะแกกรัง เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาชุมชนต่อไป และการกลับมาทบทวน ในเรื่องการพัฒนาที่ทำให้เรือนแพพื้นที่ดั้งเดิมนั้นอยู่รอด มีประสิทธิภาพ งดงาม แต่ไม่ล้าสมัย

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยชิ้นนี้ได้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ด้วยการสนับสนุนการทำงานโดยสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) และชุมชนเรือนแพสะแกกรัง จังหวัดอุทัยธานี ผู้วิจัยจึงขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

เอกสารอ้างอิง

- Abel, C. (2000). **Architecture and identity: responses to cultural and technological change**. Oxford: Architectural Press.
- Akbar, J. (1995). Machineries of creativity in islamic architecture. In Alhrmi, M. (Ed.). **The dilemma of theory and application in traditional architecture**. (pp.163–194). Bahrain: Bahraini Engineers Syndicate.
- Belanche, D., Casalo, L. & Flavián, C. (2017). Understanding the cognitive, affective and evaluative components of social urban identity: Determinants, measurement, and practical consequences. **Journal of Environmental Psychology**, 50, 138–153.
- Belanche, D., Casalo, L.V. & Rubio, M.A. (2021). Local place identity: a comparison between residents of rural and urban communities. **Journal of Rural Studies**, 82(1), 242–252.
- Bora, I. & Voiculescu, M. (2021). Resettlement, intergenerational memory, place attachment, and place identity in Rosia Jiu coal mine - Gorj County, Romania. **Journal of Rural Studies**, 86, 578–586.
- Castells, M. (2004). **The power of identity**. Oxford: Blackwell.
- Chadirji, R. (1984). The role of design in the expression of national identity. In Sevchenko, M. (Ed.). **Continuity and change: design strategies for large-scale urban development**. (pp.108–110). The Aga Khan program for Islamic Architecture at Harvard University. Cambridge: MIT Press.
- Cohen, R.A. & Marsh J.L. (2002). **Ricoeur as another: the ethics of subjectivity**. New York: State University of New York Press.
- Dovey, K. (2008). **Framing places: mediating power in built form** (2nd Eds.). London: Routledge.
- Dutton, T.A. & Mann L.H. (1996). **Reconstructing architecture: critical discourses and social practices**. London: University of Minnesota Press.
- Findley, L. (2005). **Building change: architecture, politics and cultural agency**. London: Routledge.
- Ghirardo, D. (1991). **Out of site: a social criticism of architecture**. Seattle: Bay Press.
- Goldstein, J.B. & Elliott, C.D. (1994). **Designing America: creating urban identity**. New York: Van Nostrand Reinhold.

- Hall, S. (2000). Old and new identities, old and new ethnicities. In King, A.D. (Eds.). **Culture, globalization and the world-system: contemporary conditions for the representation of identity**. (pp.41–68). Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Hogg, M.A., & Abrams, D. (1999). Social Identity and social cognition: historical background and current trends. In Abrams, D. & Hogg, M. (Eds.). **Social identity and social cognition**. (pp.1–25). Oxford: Blackwell.
- Jackson, A. (1970). **The politics of architecture: a history of modern architecture in Britain**. London: Architectural Press.
- Landry, C. (2006). **The art of city-making**. London: Earthscan.
- Lawrence, R.J. (2006). Learning from the vernacular: basic principles for sustaining human habitats. In Asquith, L. & Vellinga, M. (Eds.). **Vernacular architecture in the twenty-first century: theory, education and practice**. (pp.110–127). New York: Taylor & Francis.
- Lewicka, M. (2008). Place attachment, place identity, and place memory: restoring the forgotten city past. **Journal of Environmental Psychology**, 28(3), 209–231.
- Lewicka, M. (2011). Place attachment: how far have we come in the last 40 years?. **Journal of Environmental Psychology**, 31(3), 207–230.
- Mandal, A. (2016). Size and type of places, geographical region, satisfaction with life, age, sex and place attachment. **Polish Psychological Bulletin**, 47(1), 159–169.
- Massey, D. (1994). **Space, place, and gender**. Minneapolis: University of Minnesota Press
- McNeill, D. & Tewdwr-Jones, M. (2003). Architecture, banal nationalism and re-territorialization. **International Journal of Urban and Regional Research**, 27(3), 738–743.
- Panin, O. (2010). **Panya sangsan nai sathapattayakam phuenthin**. (In Thai) [Creative intelligence in vernacular architecture]. Bangkok: Plus Press
- Peterkova, J. (2003). **European cultural identity: the role of cultural heritage in the process of mutual communication and creation of consciousness of common cultural identity**. Retrieved June 11, 2021 from <http://www.kakanien-revisited.at/beitr/fallstudie/JPeterkova1.pdf>.
- Proshansky, H.M. (1978). The city and self-identity. **Environment and Behavior**, 10(2), 147–169.
- Saliya, Y. (1986). Notes on architectural identity in the cultural context. In Khan, H. (Ed.). **MIMAR 19: architecture in development**. (pp.2–3). Singapore: Concept Media Ltd.

- Sarup, M. (1996). **Identity, culture and the postmodern world**. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Scannell, L. & Gifford, R. (2017). The experienced psychological benefits of place attachment. **Journal of Environmental Psychology**, 51, 256–269.
- Tilly, C.Y. (1994). **A phenomenology of landscape: places, paths and monuments**. Oxford: Berg.